

Вязень Бярозы-Картузскай

Хто глядзеў легендарны польскі кінафільм «Чатыры танкісты і сабака», той, відаць, памятае не толькі яго герояў, не толькі мужнага сабаку, але і мелодыю, а можа і песню «Ака». А вось яе словы напісаў польскі паэт Леон Пастэрнак (1909—1969), які нарадзіўся ў Львове ў яўрэйскай сям’і, што пераехала ва Украіну з Тулы яшчэ ў 1880-я.

У 1920-я гады малады чалавек уступае ў Камуністычную партыю Польшчы і становіцца яе актыўным удзельнікам. Піша сатырычныя вершы для перыядычных выданняў «левага», камуністычнага характару. Распаўсюджвае лістоўкі, пракламацыі, брашуры. Адным словам, займаецца агітацыйнай дзейнасцю.

Некалькі разоў юнага рэвалюцыянера затрымлівалі польскія ўлады. Двойчы Леон Пастэрнак трапляў за кратаў Бярозы-Картузскай — польскага канцэнтрацыйнага лагера на тэрыторыі Берасцейшчыны. Памяць пра гэтую жахлівую мясціну жыве ў Беларусі і цяпер. Праз здзекі лагэрнай адміністрацыі Бярозы-Картузскай прайшлі многія знакамітыя людзі. Сярод іх — польскі пісьменнік, аўтар дэтэктыўных раманаў і апавесцей Ежы Эдзгей (1912—1983; сапраўднае імя — Ежы Карыцкі). Прадстаўнік знатнага нагайскага роду, які пасяліўся ў Літве яшчэ ў XVI стагоддзі. Родавае прозвішча — Эдыгея, што, відавочна, паўплывала і на выбар пісьменніцкага псеўданіма.

Вывучаў права ў Варшаўскім універсітэце. Падчас вучобы далучыўся да маладзёжнага нацыянальнага руху. Быў некалькі разоў арыштаваны. Некаторы час знаходзіўся ў Бяроза-Картузскім канцэнтрацыйным лагэры. Як пісьменнік дэбютаваў даволі позна — у 1960-я гады. Але паспеў напісаць і выдаць болей як 50 дэтэктыўных раманаў. Загінуў у аўтамабільнай катастрофе.

З вязняў лагера ў Бярозе-Картузскай — і ўкраінскі пісьменнік і публіцыст Раман Гут-Кульчыцкі (1907—1945), аўтар кнігі «У агні і крыві» (1930; перавыдадзена ў 1996 годзе). Пакаранне ў Бярозе адбываў са снежня 1934-га да кастрычніка 1935 года.

Што да Леона Пастэрнака, то польскі паэт пасля вяртання з лагера пераехаў у Варшаву. Набыў літаратурную папулярнасць. Разам са славытым Станіславам Ежы Лецам заснаваў кабарэ «Тэатр перасмешнікаў», якое, праўда, пасля васьмі імпрэз было закрыта польскімі ўладамі. Падчас далучэння Заходняй Украіны да Савецкага Саюза спадар Леон знаходзіўся ў Львове. Як і многія іншыя прадстаўнікі львоўскай інтэлігенцыі, пачаў актыўна супрацоўнічаць з савецкай уладай. Леон Пастэрнак разам з іншымі польскімі пісьменнікамі падпісаў зварот, у якім віталася ўваходжанне Заходняй Украіны ў склад Савецкага Саюза. Працаваў у рэдакцыі львоўскай газеты на польскай мове «Чырвоны штандар». 17 верасня 1940 года

паэта прынялі ў члены Саюза пісьменнікаў Украінскай ССР.

У СССР у 1941 годзе выйшла кніга Л. Пастэрнака «Выбраныя вершы», а ў 1944-м — зборнік «Словы здалёку». У час Вялікай Айчыннай вайны Леон Пастэрнак — афіцэр 1-й дывізіі пяхоты імя Тадэвуша Касцюшкі. Як вядома, першы бой гэтага вайсковага фарміравання адбыўся пад паселішчам Леніна Магілёўскай вобласці 12—13 кастрычніка 1943 года. Дывізія знаходзілася ў аператыўным падпарадкаванні 33-й арміі Заходняга фронту.

Пасля вайны Леон Пастэрнак прадоўжыў творчую працу. Разам са Станіславам Ежы Лецам узнавіў выданне сатырычнага часопіса «Шпількі», які быў добра вядомы ў Беларусі, Савецкім Саюзе. Некаторы час Леон Пастэрнак займаў пасаду намесніка старшыні Саюза польскіх пісьменнікаў. Сярод ўзнагарод літаратара — ордэн «Сцяг Працы» I і II ступеняў, афіцэрскае крыж Ордэна Адраджэння Польшчы і Залаты Крыж Заслугі.

Усе гэтыя факты, несумненна, з’яўляюцца цікавымі і з пункту гледжання беларускага літаратурнага краязнаўства. Відавочна, што беларускія адрасы — не толькі Бяроза ці Бяроза-Картузскага, Леніна, Магілёўшчына — згадваюцца ў мастацкіх і дакументальных публікацыях Леона Пастэрнака, у эпістэлях, іншых матэрыялах. Варта толькі зазірнуць на іх старонкі і адшукаць.

Мікола БЕРЛЕЖ

Кожны экспанат з гісторыяй

Для чаго патрэбна ступа, апроч як для палётаў Бабы Ягі?

Спадчына беларускага народа — найлепшая глеба для выхавання ў моладзі патрыятызму, любові да роднай краіны, павагі да яе гісторыі. І ў гэтым вялікую ролю адыгрывае музейная справа, у тым ліку стварэнне этнаграфічных куткоў, пакояў, музэяў у навучальных установах.

Такая работа дазваляе адразу ж вырашыць некалькі актуальных пытанняў. Па-першае, збор экспанатаў захоўвае для нашчадкаў прадметы побыту, адзення. Па-другое, падчас этнаграфічных экспедыцый навучэнцы глыбей знаёмяцца са старадаўнімі прадметамі, іх прызначэннем, цікавасцю гісторыяй сваёй зямлі. І, па-трэцяе, створаныя экспазіцыі дазваляюць праводзіць экскурсіі для новых пакаленняў студэнтаў і школьнікаў, падштурхоўваць іх да вывучэння сваёй спадчыны.

Пяць гадоў таму на пасяджэнні літаратурнага клуба «Катарсіс» Гродзенскага дзяржаўнага медыцынскага ўніверсітэта ў яго ўдзельнікаў узнікла ідэя арганізаваць у кабінэце беларускай мовы, дзе звычайна і збіраліся маладыя паэты ды празаікі, куток з элементамі побыту беларусаў. Гэта дазволіла б стварыць спрыяльную творчую атмасферу ў вучэбным пакоі, пазбавіць яго залішняй афіцыйнасці. І неўзабаве з’явіліся першыя міскі, прасы, кошыкі, даматканья кашулі. Куток пачаў сваё жыццё. Такі пачын зацікавіў валанцёраў універсітэта, і яны таксама далучыліся да збору прадметаў даўніны. Неўзабаве кабінет беларускай мовы ўжо не мог умясціць усе сабраныя рэчы, і кіраўніцтва ўніверсітэта выдзеліла пад экспанаты асобнае памяшканне. Так ва ўніверсітэце з’явіўся музей беларускай этнаграфіі, які налічвае каля 290 экспанатаў. Сярод іх — каменныя сякеры, прылады для здабывання агню каменнага веку, грошы, што былі ў абароце ў часы Рэчы Паспалітай і царскай імперыі, дакументы 1920—1930 гадоў, посуд, адзенне, прылады працы XIX — пачатку XX стагоддзя. Кожны прынесены валанцёрам экспанат мае сваю гісторыю, якую з давальненнем вывучаюць студэнты.

Метал заўсёды быў у чане, і таму беларусы, каб не траціцца на металічны званочак, сталі вырабляць кляпала — невялічкую драўляную скрыначку з палачкай на дроце ўнутры. Яго вешалі карове на шыю, і пры руху палачка білася аб скрыначку, а ў лесе, дзе пасвілася жывёла, было выдатна яе чуваць. Або трапало — плоская драўляная прылада ў выглядзе рыцарскага мяча для трапання льну. Ці не адтуль пайшла аналагічная назва надта гаваркіх людзей? Ёсць сапраўднае ярма, пра якое столькі чулі ў прыказках, але мала хто бачыў на свае вочы. А наколькі цікава даведацца, чаму збаны, міскі, макітры бываюць чырвоныя, чорныя, бліскучыя. А ўся справа ў тэхнало-

Фрагмент экспазіцыі.

гіі абпальвання. Чаму кошык для бульбы паўтара метра ў дыяметры ды яшчэ з накрыўкай? Для чаго патрэбна ступа, апроч як для палётаў Бабы Ягі?

На гэтыя і шматлікія пытанні адказваюць гасцям музэя падчас экскурсій. А іх і нямала. Так, летась музей наведала больш як 700 чалавек. Прычым не толькі нашы, але і замежныя студэнты. І адкрылі для сябе шмат новага і цікавага. Хаця часам і экскурсаводам даводзіцца дзівіцца: нігерыйскія студэнты, убацьваюць прас на вулях, пацікавіліся, хто прывёз яго ў музей з Нігерыі, паколькі ў іх у вёсках выкарыстоўваюць такія ж самыя.

Апроч экскурсій, музей этнаграфіі служыць выдатным месцам і для розных іншых мерапрыемстваў. Тут праходзяць пасяджэнні літаратурнага клуба «Катарсіс», паказваюць этнамоде, літаратурныя квэсты.

Час імкліва рухаецца наперад, і прывычнае ўчора сёння становіцца для многіх невядомай гісторыяй. І вось ужо ў музеі пачалі з’яўляцца рэчы XX стагоддзя: друкарская машынка 1930-х гадоў з польскімі літарамі, фотаапараты 1950-х, сярод якіх і адзін шпіёнскі вузкаплёначны, лямпаваыя тэлевізары і г. д.

Паступова ўкараняецца ва ўніверсітэце і новая традыцыя: усе першакурснікі абавязкова наведваюць музей, каб пазнаёміцца з гісторыяй свайго народа, дакрануцца да яго традыцый, пераканацца ў таленце і багатай фантазіі продкаў.

Віктар ВАРАНЕЦ,
стваральнік і кіраўнік музея
беларускай этнаграфіі ГрДМУ,
фота аўтара

Выстаўка «Пакуль памяць жывая!», прысвечаная 77-й гадавіне вызвалення горада Оршы ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, адкрылася ў Аршанскай гарадской мастацкай галерэі імя У. А. Грамыкі ў межах ужо традыцыйнай патрыятычнай акцыі «Памяць сэрца». Калі ў Оршу ўвайшлі войскі 3-га Беларускага фронту, у горадзе, ператвораным у руіны, засталася каля 3000 жыхароў. 41-му вайсковому аб’яднанню і часцам, якія вызначыліся ў баях, прысвоены ганаровыя найменні «Аршанскія». За мужнасць і стойкасць, праяўленыя жыхарамі ў гады вайны, у 1984 годзе Орша ўзнагароджана ордэнам Айчыннай вайны I ступені, а ў 2009 годзе Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Аляксандра Лукашэнкі — вымпелам «За мужнасць і стойкасць у гады Вялікай Айчыннай вайны». У экспазіцыі прадстаўлены работы на ваенную тэму з фондавых сховішчаў Музейнага комплексу гісторыі і культуры Оршы, якія дазваляюць наведвальнікам зірнуць вачыма мастакоў на трагедыю і гераізм тых дзён. У межах выстаўкі ў гасцёўні галерэі дэманструецца фільм Эдуарда Навагонскага «Мастак-франтавік Мікалай Паляноў», зняты да 100-годдзя з дня яго нараджэння. Дарэчы, у фондах Музейнага комплексу захоўваецца больш як 70 работ майстра.

Прыгожым падарункам гамельчанам і гасцям горада да Дня Незалежнасці Рэспублікі Беларусь стала адкрыццё інтэрактыўнай пляцоўкі «Зялёны лабірынт» у дзяржаўнай гісторыка-культурнай установе «Гомельскі палацава-паркавы ансамбль». Тут размешчаны ўтульныя домкі-інсталіцыі казачных істот — гномаў, эльфаў, хобітаў і фей, якія прыйшлі з міфаў, легенд і цудоўных гісторыяў, расказаных вялікімі пісьменнікамі. У XVIII — XIX стагоддзях лабірынты з жывой агароджы былі традыцыйным упрыгажэннем многіх палацавых садоў і паркавых комплексаў Еўропы, а шпацыр сярод забытых сцежак ператвараўся ў вельмі папулярную забаўку для арыстакратаў. Князі Паскевічы, уладальнікі Гомельскага маёнтка, таксама ўпрыгожылі парк лабірынтам з ёлак, каб здзіўляць сваіх гасцей. Гомельскі палацава-паркавы ансамбль працягвае традыцыі мінулых гадоў і запрашае здзейсніць падарожжа па забытых сцежках зялёнага лабірынта. Асноўны яго элемент — ёлка звычайная, якая фарміруе каскад сцен і галоўную прастору, што складаецца з больш як 1000 дрэў! А яшчэ ў лабірынце пасяліліся велічныя паўліны! За прыгажосць і яркасць іх называлі жар-птушкамі.

Фотавыстаўка «Там возера Свіцязь, як шыбіна лёду, ляжыць паміж дрэваў цяністых» працуе ў Доме-музеі Адама Міцкевіча ў Навагрудку. У экспазіцыі прадстаўлены 15 фатаграфій унікальнага і найвялікшага ў Гродзенскай вобласці возера з фондаў гэтай установы. Свіцязь — адно з найпрыгажэйшых водных люстэркаў у нашай краіне і прэтэндуе на званне найпрыгажэйшага ў Беларусі. У возера амаль ідэальная круглая форма, чыстая празрыстая вада. Аўтар здымкаў — Аляксандр Ласмінскі, заслужаны журналіст Беларускага саюза журналістаў, кіраўнік народнага фотаклуба «Гродна», аўтар 38 кніг і арганізатар звыш 400 фотавыставак у Беларусі і за мяжой, лаўрэат рэспубліканскіх і міжнародных конкурсаў у галіне фатаграфіі і тэлебачання. Творца ўзнагароджаны медалём Францыска Скарыны і нагрудным знакам Міністэрства культуры «За ўклад у развіццё культуры Беларусі».

Міра ІЎКОВІЧ

Для таго, каб кнігі прываблівалі дзяцей, бібліятэкары Зэльвеншчыны ладзяць розныя цікавыя выстаўкі. Вось, напрыклад, у Елкаўскай сельскай кніжніцы можна трапіць пад «Кніжны дождж». Выстаўка пад такою назваю стварае ілюзію чараўніцтва: экспанаты размешчаны пад вялікім парасонам. Назва міні-экспазіцыі таксама аформлена цікава — на вялікіх «кроплях» джэджу. З назвы ўніз звисаюць іншыя кропелькі, якія трымаюць кнігі. Глядзіш, і сапраўды ідзе «Кніжны дождж»! Кроплі-смайлікі заўзятая глядзяць на дзяцей, запрашаючы да чытання. Унізе, пад праманістым сонейкам, размасціліся астатнія экспанаты. Уся канструкцыя вельмі яркая, тым самым выклікае яшчэ большую ўвагу. Дзеці з задавальненнем трапляюць пад «Кніжны дождж», каб выбраць што-небудзь цікавае. Безумоўна, выстаўка абуджа цікавасць да чытання.

Вольга КАМЯКЕВІЧ